

Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi
Electronic Journal of Turkology Researches

Cilt 6, Sayı 2 - Temmuz 2021
Volume 6, Issue 2 - July 2021

Editörler/Editors

Nuri Yüce

Sinan Yalçınkaya • M. Samet Kumanlı • Emel Kaya

Yayın Kurulu/Editorial Board

S. Dilek Yalçın Çelik (Hacettepe Üniversitesi) • Nesrin Bayraktar Erten (Hacettepe Üniversitesi) • Mustafa Öner (Ege Üniversitesi) • Mehmet Ölmez (Yıldız Teknik Üniversitesi) • Özkan Öztekten (Ege Üniversitesi) • Hatice Şirin (Ege Üniversitesi) • Osman Fikri Sertkaya (İstanbul Üniversitesi E.) • Ali Tan (Mersin Üniversitesi) • Nuri Yüce (İstanbul Üniversitesi E.)

Danışma Kurulu/Advisory Board

Kamal Abdulla (Azerbaycan) • Dilek Batıslam (Çukurova Üniversitesi) • Ahmet Bican Ercilasun (Gazi Üniversitesi E.) • Binnur Erdağ-Doğuer (Hacettepe Üniversitesi) • Efrasiyap Gelmalmaz (Atatürk Üniversitesi E.) • Erika H. Gilson (ABD) • Emine Gürsoy-Naskali (Marmara Üniversitesi) • İsa Habibbeyli (Azerbaycan) • Günay Karaağaç (Ardahan Üniversitesi) • Timur Kocaoğlu (ABD) • Jens Peter Laut (Almanya) • Qatiba Mahmudova (Azerbaycan) • Möhsün Nağisoğlu (Azerbaycan) • Eva Kincses Nagy (Macaristan) • Emine Yılmaz (Hacettepe Üniversitesi)

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Publisher and Managing Editor

Şükrü Halûk Akalın

Sanal Dergi Genel Sekreteri / Secretary General of Online Journal

Sinan Yalçınkaya

Baskı Dergi Genel Sekreteri / Secretary General of Journal

M. Samet Kumanlı

Adres/Address

Konur Sokağı No. 14 Ünveren İşhanı No. 23 Kızılay/Ankara/Türkiye 06420

Kuruluş/Established

1998[©]

Dergimiz

SOBİAD <https://atif.sobiad.com/>

MLA - Modern Language Association - International Bibliography <https://www.mla.org/> tarafından dizinlenmektedir.

Basıldığı Yer/Printing Office

Mert Kopyalama Ofis Kirtasiye Bilgisayar Ltd. Şti.

Cinnah Caddesi 34/A Çankaya/Ankara/Türkiye 06690 Tel. +90-312-468 51 88

Basımevi Sorumlusu / Responsible for the Printing Office

Ufuk Sungur

Dergimize gönderilecek yazılarda uyulması gereken kurallar

<http://dergipark.gov.tr/stad>

adresindeki ana sayfamızda *Yazım Kuralları* sekmesinde yer almaktadır.

ISSN 2536-4863 (Sanal Dergi)

ISSN 1301-9155 (Baskı Dergi)

<http://dergipark.gov.tr/stad>

23 Aralık 2021

MAKALELERİN YAZILIŞINDA UYULACAK KURALLAR İLE KAYNAK GÖSTERME VE KAYNAKÇA HAZIRLAMA İLKELERİ

STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisine gönderilecek makalelerin yazılışında uyulacak kurallar aşağıda belirtilmiştir. Kaynakça, künye düzeni, gönderme ve alıntılarının verilmesinde ise APA ilkeleri benimsenmiştir. Söz konusu kural ve ilkelere uymadan yazılan makaleler bilimsel incelemeye alınmayacaktır.

Yazım Kuralları

Makaleler Times New Roman yazı tipinde, 11 punto büyüklüğünde, tek satır aralığında yazılmalıdır.

Makale başlığı, sayfaya ortalanmış, 12 punto büyüklüğünde, kalın, büyük harf yazılmalıdır. Başlık, kısa ve konu hakkında bilgi verici olmalıdır. Başlığın uzunluğu on iki sözcüğü geçmemelidir. Başlıkların makalenin içeriğini ve konu alanını yansıtmaları gerekir. Makale sahibinin adı ilk harfi büyük diğerleri küçük, soyadı ise büyük harf olmak üzere, 10 punto ve ortalanmış olarak başlığın altında verilmelidir. Makale sahibinin unvanıyla birlikte bağlı olduğu üniversitesi ve e-posta adresi soyadının hemen sonunda ve dipnotun başında * imiyle 9 punto olarak belirtilmelidir. Örnek:

*Prof. Dr., Üniversitesi, Fakültesi, Bölümü, adisoyadi@universitesi.edu.tr

Makalenin başında birbirinin eşdeğeri Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır. Özetler yaklaşık 250 sözcük olarak hazırlanmalıdır. Özeti altında birbirinin eşdeğeri Türkçe ve İngilizce en az beş ve en fazla yedi anahtar sözcük bulunmalıdır. Özet ve anahtar sözcükler 9 punto büyüklüğünde yazılmalıdır.

Bölümler ve Alt Bölümler Birinci düzey ana başlıklar 11 punto, kalın ve düz olmalıdır. Çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, yorum/tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. İkinci düzey alt başlıklar 10 punto, kalın ve eğik; üçüncü düzey alt başlıklar 10 punto ve eğik; dördüncü düzey alt başlıklar 10 punto, eğik ve bir sekme içeriden başlamalıdır. Her düzey başlıkta kelimelerin ilk harfi büyük harfle yazılmalıdır.

Dipnot ve Kaynakça Kaynaklar APA (American Psychological Association) standartlarına uygun olarak verilmelidir. Yazılarda dipnot verilmesi gerektiğinde, açıklamalar metin içinde numara verilerek sayfa sonunda belirtilmelidir. Dipnotlar 8 punto, Kaynakça kısmındaki kaynaklar 9 punto olmalıdır.

Şekiller Şekil yazısı şeklin altında, ve eğer metnin içinde birden fazla şekil yer alıyorsa numaralı olarak verilmelidir. Şeklin adı belirtildikten sonra, eğer şekil bir başka kaynaktan alınmış ise, alıntı yapılan kaynağa gönderme yapılır.

Tablolar Tablolar metin içinde, tablo yazısı tablonun üstünde ve numaralandırılarak verilmeli, içeriği tablo numarasının yanında başlık olarak açıklanmalıdır. Tablo başlıklarının sadece ilk harfleri büyük olarak düzenlenmelidir. Tabloların sağına ya da soluna herhangi bir yazı yazılmamalıdır. Tablolar sadece Word programındaki Tablo menüsünden faydalanılarak yapılmalıdır. Tablo başlığı ve içeriği Calibri 9-10 punto büyüklüğünde olmalı ve tek satır halinde düzenlenmelidir.

Kaynak Gösterme ve Kaynakça Hazırlama

Genel Kurallar

- Yazar sayısı altıdan fazlaysa ilk altı yazarın adları künyede verilir, altıncı yazardan sonra “ve diğerleri” ifadesi kullanılır.
- Kaynağın yayın tarihi bulunmuyorsa en son telif hakkı tarihi verilir. Tarih bilgisi hiçbir şekilde bulunamıyorsa “tarih yok” anlamına gelen “t.y.” kısaltması kullanılır.
- Yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılır.
- Dergi ve kitap adları kısaltılmadan açık bir biçimde eğik olarak yazılır.
- Bildiri kitapları kitap gibi, bildiri kitabından alınan her bildiri de kitap bölümü gibi belirtilir.
- Temel başvuru kaynaklarının (ansiklopedi, sözlük, biyografi vb.) belli bir kısmından yararlanılan bilgi kitap içinde bir bölüm gibi aktarılır.
- Temel başvuru kaynaklarında maddelerin yazarı belli değilse madde adından giriş yapılır.
- Makale, kitap içinde yayın, bildiri, madde adları tırnak içinde yazılır.
- Tezlerde tezin adından sonra “Yüksek lisans tezi”, “Doktora tezi” ya da “Sanatta yeterlik tezi” ifadeleri kullanılır. Derecenin verildiği üniversitenin adı ve yeri belirtilir.
- Yasa ve yönetmeliklerin kaynak gösterilmesi durumunda künye girişi yasanın adıyla yapılır. Yasanın adından sonra ayraç içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayımlandığı kaynağın tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilir.
- Elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri de verilir. Elektronik kaynaklarda son güncelleme tarihi yayın tarihi olarak alınır.
- Mektup, e-ileti, telefon görüşmesi gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılır.

Kaynak Gösterme Kılavuzu

(Yazar, editör, çevirmen vb. soyadları tümüyle, adları ise yalnızca ilk harfleri büyük diğerleri küçük yazılarak belirtilecektir.)

KİTAP

Tek Yazarlı Kitap

Soyadı, A. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayımlandığı şehir: Yayınevi.

Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Akalın, Ş. H. (2017). *Geçmişten Geleceğe Türk Sözlükçülüğü*. İstanbul: Elginkan Vakfı
(Akalın, 2017, s.12)

Çok Yazarlı Kitap

Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A. ve diğerleri. (Yayın Yılı). *Kitap adı*. Yayımlandığı şehir: Yayınevi.

Metin içinde ilk gönderme: (Soyadı, Soyadı, Soyadı, Soyadı, Soyadı ve Soyadı, Yıl, s.00)

Metin içinde ikinci ve sonraki göndermeler: (İlk Soyadı ve diğerleri, Yıl, s.00)

Örnek:

Erdoğan, N., Şenyurt, O., Dökmeci, V. (2016). *Tarihsel Süreç İçinde Bankalar Caddesi (Voyvoda Caddesi) ve Günümüzdeki Yapıları*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Vakfı Yayınları.

(Erdoğan, Şenyurt ve Dökmeci, 2016, s.43)

Çeviri Kitap

Yazar, A. (Yayın Yılı). *Kitap adı* (A. Soyadı, Çev.). Yayımlandığı şehir: Yayınevi. (Kaynak yapının yayın yılı).

Metin içinde gönderme: (Soyadı ve Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Lehrer, J. (2009). *Proust Bir Sinirbilimciydi*. (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (2007).

Kitap İçinde Yayın (Bölüm veya Makale)

Yazar, A. (Yayın Yılı). “Yayın adı”. Editör (Haz./Ed.) Soyadı A. *Kitap adı*. (Kaynağın sayfa sayıları s.00-00). Yayımlandığı şehir: Yayınevi.

Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Kerman, Z. (2012). “Ahmet Hamdi Tanpınar ve Servet-i Fünuncular”. Ed. Yetiş K. *Edebiyatımızın Zirvesinden Üç İsim Namık Kemal - Ahmet Hamdi Tanpınar - Kemal Tahir*. (s.203-210). İstanbul: Elginkan Vakfı.

(Kerman, 2012, s.208)

DERGİ MAKALESİ

Tek Yazarlı Makale

Yazar, A. (Yayın Yılı). “Makale adı”. *Dergi Adı*, Cilt (sayı), sayfa sayıları (s.00-00).

Gönderme: (Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Enginün, İ. (2003). “Atatürk’ün Bir Mektubu”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, LXXXV (616), (s.350-352).

(Enginün, 2003, s.351)

Çok Yazarlı Makale

Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A. ve diğerleri. (Yayın Yılı). “Makale Adı”. *Dergi adı*, cilt (sayı), sayfa sayıları s.00-00.

İlk gönderme: (Soyadı, Soyadı, Soyadı, Soyadı, Soyadı ve diğerleri, Yıl, s.00).

İkinci ve sonraki göndermeler: (Soyadı ve diğerleri, Yıl, s.00)

Örnek:

Akaslan, D., Ernst, F. B., Sarıışık, G. – Erdoğan, S. (2018). “Sanal Gerçeklik Uygulamaları İçin Araştırma ve Eğitim Olanakları”. *Turkish Studies*, 10 (16), (s.1-20)

(Akaslan, Ernst, Sarıışık ve diğerleri, 2018, s.12)

(Akaslan ve diğerleri, 2018, s.14)

BİLDİRİ

Tam Metni Yayımlanmış Bildiri

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). “Bildiri Adı”. Editör (Ed.) Soyadı A. *Kitap adı* (sayfa numaraları).
Yayımlandığı şehir: Yayınevi.
Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Tezcan, N. (2016). “Divan Edebiyatı Estetiğinde Patrona Hitap”. Ed. Yetiş K. *Gelenekten Geleceğe Türk Edebiyatı* (513-524). İstanbul: Elginkan Vakfı.
(Tezcan, 2016, s.518)

Yayımlanmamış Bildiri

Soyadı, A. (Yıl). “Bildiri adı”. Toplantı Adı, Toplantı Yeri’nde sunulan bildiri.
Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl)

Örnek:

Akalın, Ş. H. (2018). “Türk Sözlükçülüğünde Tanımlama ve Türkçe Sözlük”. IV. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi, İnkumu’nda sunulan bildiri.
(Akalın, 2018)

TEMEL BAŞVURU KAYNAKLARI VE TEZLER

Sözlük

Soyadı, A. (Yayın Yılı). *Yapıt adı*. Yayımlandığı şehir: Yayınevi.
Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl)

Örnek:

Ayverdi, İ., Topaloğlu, A. (2007). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
(Ayverdi, Topaloğlu, 2007, s.363)

Ansiklopedi Maddesi

Soyadı, A. (Yayın Yılı). “Madde Adı”. *Ansiklopedi adı* (cilt, sayfalar). Yayımlandığı şehir: Yayınevi.
Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Korkmaz, Z. (2002). “Atatürk ve Dil Devrimi”. *Türkler* (XVIII, 54-64). Ankara: Yeni Türkiye.
(Korkmaz, 2002, 56)

Tez

Soyadı, A. (Yayın Yılı). *Tez adı*. Yüksek lisans/Doktora/Sanatta yeterlik tezi, Üniversite Adı, Yer.
Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Yalçın, S. D. (1998). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
(Yalçın, 1998, s.348)

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Makale

Soyadı, A. (Yayın yılı). “Makale başlığı”. *Dergi Adı*, cilt, sayı, sayfa numaraları. gg.aa.yyyy tarihinde <http://www.aaaa.edu.tr> ağ adresinden erişildi.

Metin içinde gönderme: (Soyadı, Yıl, s.00)

Örnek:

Türkmenoğlu, T. M. (2016). “Ahmed Vefik Paşa’nın Lehce-i Osmânî Adlı Sözlüğünde /è/ Ünlüsü”. *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, II, 4, s.47-56. 28.12.2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/409559> ağ adresinden erişildi.

Anonim Ağ Sayfası

Kaynak sayfanın adı. (gg.aa.yyyy). gg.aa.yyyy tarihinde <http://ağ> adresinden erişildi.

Metin içinde gönderme: (Kaynağın adı, gg.aa.yyyy)

Örnek:

Yayın Tarama Bulgularını Değerlendirme. (25.12.2018). 28.12.2018 tarihinde <http://tdk.org.tr/> adresinden erişildi.

(Yayın Tarama Bulgularını Değerlendirme, 25.12.2018)

Cilt 6 • Sayı 2 •

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Nuri YÜCE
Editörden

•

Nurgül GÖKTÜRK
TDK TÜRKÇE SÖZLÜK' TE İÇECEK ADLARI İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI
ÜZERİNE (s.1-7)

•

Zeynep TÖZLUYURT
TÜRKÇE SÖZLÜK' TEKİ TÜRKÇE FUTBOL TERİMLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME (s.8-16)

•

Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN ÇELİK
Hasan EREN (2020) EREN TÜRK DİLİNİN ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜ (ETDES)
(Haz. Şükrü Halûk Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 848 sf., ISBN: 978-
975-17-4616-0 (s.17-19)

EDİTÖRDEN

Değerli okurlarımız,

Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi'nin sayılarını gecikmeli de olsa yayımlamaya başladık. Bu gecikmenin en başta gelen nedeni bilindiği gibi yeryüzünü esareti altına alan küresel salgın ve bu salgının yol açtığı hastalıktır.

Eğitim ve öğretim, kültür sanat etkinlikleri, iç ve dış pazarlar, toplumsal ilişkiler, spor karşılaşmaları kısacası insanoğlunun hayatındaki hemen her şey küresel salgından etkilendi. Bu süreçte başta eğitim ve öğretim olmak üzere pek çok etkinliğin uzaktan çevrim içi olarak sürdürüldüğü düşünülerek sanal ortamda yayımın gecikmesinin mazereti hoş görülmeyebilir. Ancak bilindiği gibi dergimiz sanal ortamın yanı sıra eş anlı basılı olarak da yayımlanmaktadır. Baskının gecikecek olması sanal ortamdaki dergimizin sayılarını da geciktirmiştir. Dergimizin yayımcı kadrosunun da uzaktan ders verme, sınav yapma, çevrim içi toplantılara katılma gibi salgın düzeninin araçlarıyla meşgul olması da sayılarımızın gecikmesine yol açtı. Kadromuzdaki pek çok arkadaşımız editörlük, hakemlik, mizanpaj görevlerini süresinde yerine getiremedi.

Bütün bu olumsuzluklar yüzünden iki yılı aşkın bir süredir sayılarımızı yayımlayamadık. Bizlere güvenip çalışmalarını dergimize gönderen değerli yazarlarımızdan özür diliyoruz. Bu arada sisteme yüklenmiş makalelerin ön inceleme, editör değerlendirmesi, ikili kör hakem uygulaması aşamalarından oluşan değerlendirme süreçlerini titizlikle tamamlayarak dergimizin gecikmiş sayılarını birkaç makale ile de olsa yayımladık. Bundan sonra dergimizin sayılarını süresi içerisinde yayımlamaya gayret edeceğiz.

Dergimizin bu sayısında Zeynep Tözluyurt ve Nurgül Göktürk Türk Dil Kurumunun yayımlamakta olduğu *Türkçe Sözlük*'teki söz varlığına yönelik araştırma yazıları yer alıyor. Tözluyurt, *Türkçe Sözlük*'teki futbol terimlerini, Göktürk ise içecek adları ile ilgili söz varlığını yapıları ve anlamları bakımından ele alıyor. Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik de geçen yıl yayımlanan *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*'nü değerlendiriyor.

Dergimizin sayılarına erişen okurlarımızdan Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi, Türk sanatı kısacası geniş anlamda Türkolojinin konularını ele alan bilimsel makalelerini bekliyoruz. Dergimiz piyasada örnekleri görülen yağmacı 'predatory' dergilerden değildir (Bu konudaki görüşümüz için bk. Yüce 2019). Dergimizde yazılar herhangi bir ödeme talebinde bulunmadan yayımlanmaktadır. Ölçümüz, makalelerin özgünlüğü ve bilimselliğidir.

Dergimiz yalnızca sanal ortamda değil basılı olarak da yayımlanmaktadır. Basılı dergimizi Millî Kütüphanenin yanı sıra Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu kütüphaneleriyle birlikte belli başlı üniversitelerimizin kütüphanelerinde bulabilirsiniz. Dergimizde yazıları yayımlanan yazarlarımıza yazılarının çıktığı sayıdan bir adet de gönderilmektedir.

Yeni sayılarımızda görüşmek dileğiyle sizlere sağlıklı günler dileriz.

Prof. Dr. Nuri YÜCE

Başeditör

Kaynakça

Yüce, N. (2019). Editörden. STAD 4 (1). <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/40394>

TDK TÜRKÇE SÖZLÜK’TE İÇECEK ADLARI İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

*Nurgül GÖKTÜRK**

Özet

Bu çalışmada Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük’teki içecek adları ile ilgili söz varlığı araştırılacak olup bulunan bu sözcükler alıntı dil açısından ve fonetik, morfolojik, semantik açıdan değerlendirilerek istatistiksel veriler ortaya konulmuştur. Kavram alanındaki içecek türlerinin Türkçe Sözlük’te altmış maddede yer aldığı ortaya çıkmıştır. Türkçe Sözlük’te bu sözcüklerin otuz dokuzu Türkçe kökenlidir. Altı sözcük dışında diğer bütün sözcükler Türkçenin vurgu kuralına uymaktadır. Uzun ünlü ise Arapçadan alınmış sadece iki sözcükte bulunmaktadır. Genel olarak içecek kavram alanına ait meşrubat türü sözcükler türetme yoluyla değil tamlama yoluyla oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: içecek, meşrubat, içecek türleri, söz varlığı, Türkçe Sözlük.

ON THE VOCABULARY ASSOCIATED WITH BEVERAGE NAMES IN THE TLS TURKISH DICTIONARY

Abstract

In this study, vocabulary related to beverage names in Turkish Language Society Turkish Dictionary will be investigated and these words will be evaluated in terms of citation language and phonetic, morphological, semantic, and statistical data will be revealed. It has been revealed that beverage types in the concept area are included in sixty entries in the Turkish Dictionary. Thirty-nine of these words in the Turkish Dictionary are of Turkish origin. Except for six words, all other words obey the Turkish stress rule. The long vowel is found in only two words taken from Arabic. In general, soft drink type words belonging to the concept of beverage were formed by noun phrase rather than derivation.

Keywords: beverage, potable, types of beverages, vocabulary, Turkish Dictionary.

* Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı,
nurgulgokturk@hacettepe.edu.tr ORCID: 0000-0002-7670-8596
Gönderim tarihi: 15/04/2021 Kabul tarihi: 21/05/2021

Giriş

Duygu ve düşünceleri bildirmeye yarayan dil seslerden oluşmuş olup bu sesler de anlamlı bir bütün oluşturarak o dilin söz varlığını oluşturur, oluşan bu sözcük varlığı o dili konuşanların maddi ve manevi kültürünü yansıtarak nesilden nesile aktarılır, bu aktarım gerçekleşirken dilde değişimler de olur. Sözcüğün artık kullanımdan kalkması, okunuşunun veya yazılışının değişmesi, türeme yoluyla sözcüğün genişlemesi gibi değişimler yaşanabilir.

Dilin söz varlığındaki sözcük, atasözü ve deyimleri alfabetik sıraya göre açıklayan, temel kaynak olan sözlükler o dönemin yaşayış tarzına da tanıklık etmektedir. Geçmişten günümüze kadar gelmiş olan sözlükler incelendiğinde o dönemin kültürü, ekonomisi, coğrafyası, tarihi ve sanatı hakkında bilgi edinebiliriz. Türk sözlüçülüğünü başlatan Divanü Lügati't-Türk'ten bu yana yazılan bütün sözlükler üzerine inceleme yapıldığında Türk dilinin değişimi, gelişimi ve Türklerin yaşam tarzındaki değişimler fark edilebilir.

Dillerin birbiriyle etkileşimi dilin doğal bir sonucudur. Ülkelerin birbiriyle olan başta dini ve kültürel ilişkiler olmak üzere bilimsel teknolojik ve ticari faaliyetler bu durumun en önemli sebepleridir. Bu etkileşim sonucunda bir dilden diğerine sadece sözcükler alınmamış söz dizimsel öğeler de geçmiştir. Türk dilinin diğer dillerle etkileşimi Göktürklerden başlayıp Uygurlar döneminde Budizm ve Maniheizm gibi inançların benimsenmesi ile Çince, Toharca, Soğdca ve Sanskritçeden kelimeler Türk diline geçmiştir. Türklerin İslam dinine girmesiyle birlikte Karahanlılar döneminden itibaren Türk diline Arapça ve Farsça sözcükler ve birtakım gramatikal yapılar girmeye başlamıştır. Türklerin Anadolu'ya göç etmesiyle birlikte Bizans, Ceneviz, Venedik ve İtalyan toplulukları ile iletişim kurmuş, bu sırada o dillerden özellikle İtalyancadan sözcükler Türk diline geçmiştir. Tanzimat Fermanı ile batılılaşma hareketleri sonucu Fransızca ile etkileşim içinde bulunmuşur bunu takiben 19. yüzyılda ise İngilizceden birçok sözcük alınmıştır (Zengin, 2017, s.294). Bu alıntı sözcükler Türkçe Sözlük'te gösterilmektedir.

Köklü bir geçmişi sahip olması sebebiyle geniş bir coğrafyaya yayılan Türkçe zengin bir söz varlığına sahiptir. İlk baskısı 1945 yılında yayımlanan Türkçe Sözlük'ün geliştirilmiş, genişletilmiş ve zenginleştirilmiş on birinci baskısında bu söz varlığını görmekteyiz. Toplam söz varlığı sayısı söz, deyim, terim, ek ve anlam olmak üzere toplam sayı yüz yirmi iki bin dört yüz yirmi üç, fakat bu sayının yaklaşık yüzde yirmisi yabancı dillerden alıntıdır.

Sözlükteki madde başı sözcükler öğrenme ve öğretmeyi kolaylaştırma açısından bitki bilimi, dil bilimi, edebiyat, anatomi, biyoloji, coğrafya, matematik, geometri, fizik, tarih, ticaret, felsefe, tiyatro, sinema, teknoloji, mantık, madencilik, mimarlık, bilişim gibi kullanım alanına göre ayrılmıştır, fakat bu kullanım alanları kendi içinde alt başlıklara ayrılmamıştır. Sözlükte anlamayı kolaylaştırmak için madde başı sözcüklerin tanımlarının dışında türü, okunuşu, alındığı dil, aldığı ad durum eki, örnek cümleler ve o sözcükle yapılan birleşik sözler, atasözü, deyim ve birleşik fiiller de yer almaktadır.

Temel söz varlığı insan odaklı olduğu için insanın organları başta olmak üzere onun en doğal gereksinimlerini karşılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi kavramlar ve ona en yakın kişileri gösteren akrabalık adları, sayılar, insanın maddi-manevi kültürü içine giren çeşitli kavramlar sayılabilir (Aksan, 2004, s.26). Bu nedenle insan yaşamında birinci derecede önemli olan "içilen her şey, meşrubat" anlamına gelen içecek kavramı temel söz varlığı içinde yer almaktadır.

İçecek temel ihtiyaç olarak hayatımızda vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Sıcak, soğuk diye ikiye ayrılan içeceklere kahvaltıda, kahvaltı sonrasında, yemek öncesi, yemekte, yemek sonrasında yani gün boyu ihtiyaç duyarız, bu ihtiyaç kültürden kültüre, kişiden kişiye de değişebilir. Bu çalışmada Türk kültürüne ait içecek kavram alanı içerisinde yer alan meşrubat türü olan sözcükler kullanım alanı, alıntı dil, tür, yapı, okunuş açısından değerlendirilecektir.

Değerlendirme

Bu çalışmada Türkçede içecek kavram alanına ait meşrubat türleri olarak Türkçe Sözlük'te altmış sözcük olduğu tespit edilmiştir. İhtiyaçlar doğrultusunda dile yeni sözcükler girebileceğinden dolayı bu sayı gelecekte değişecektir. Bu üzerinde çalışılan altmış sözcükten on tanesinin (*çay, kahve, kola,*

kakao, kuşburnu, salep, ihlamur, ada çayı, dağ çayı, kınakına) kullanım alanı bitki bilimi olarak verilmekte fakat diğerlerinde bu konuda bilgi verilmemektedir.

Türkçe sözlüğe göre bu çalışmada yer alan altmış bir sözcükten otuz dokuzu Türkçe olup altısı Arapçadan, üçü Fransızcadan, ikisi Farsçadan, ikisi İtalyancadan, ikisi Rumcadan, biri İspanyolcadan, biri İngilizceden, biri Çince ve biri Kafkas dillerinden alınmıştır, neskafe ise tescilli ürün adından oluşturulmuştur. Fakat birleşik sözcükler ayrı ayrı incelendiğinde ortaya farklı bir sonuç çıkmaktadır. Bu durumda Türkçe Sözlük' teki Türkçe olan içecek adları on bire düşmektedir. Bunlar şu sözcüklerdir: *ağartı, ayran, boza, kaynar, kuşburnu, meyan balı, tükenmez, çilek suyu, elma suyu, üzüm suyu, süt.*

Yabancı dillerden Türkçeye geçmiş içecek adları ise şunlardır:

Arapçadan Türkçeye geçmiş içecek adları: *kahve, moka, salep, şerbet, zenzem.*

Fransızcadan Türkçeye geçmiş içecek adları: *kakao, şokola, şurup.*

İngilizceden Türkçeye geçmiş içecek adları: *kola.*

Kafkas dillerinden Türkçeye geçmiş içecek adları: *kefir.*

İspanyolcadan Türkçeye geçmiş içecek adları: *kınakına.*

İtalyancadan Türkçeye geçmiş içecek adları: *limonata.*

Çince Türkçeye geçmiş içecek adları: *çay.*

İtalyancadan Türkçeye geçmiş içecek adları: *soda.*

Rumcadan Türkçeye geçmiş içecek adları: *ihlamur, somata.*

Farsçadan geçmiş içecek adları: *sirkengebin, şıra*

Türkçe+Arapça şeklinde olan içecek adları: *ahududu şurubu, kabuk kahvesi, karadut şerbeti, kızılıcak şurubu, kızılıcak şerbeti, koruk şerbeti.*

Türkçe+Farsça şeklinde olan içecek adları: *üzüm şırası.*

Arapça+Arapça şeklinde olan içecek adları: *demirhindi şerbeti, hazır kahve.*

Farsça+Türkçe şeklinde olan içecek adları: *şalgam suyu, turşu suyu, havuç suyu, meyve suyu.*

Bulgarca+Türkçe şeklinde olan içecek adları: *vişne suyu.*

Fransızca+Türkçe şeklinde olan içecek adları: *portakal suyu.*

Arapça+Türkçe şeklinde olan içecek adları: *maden suyu, zenzem suyu.*

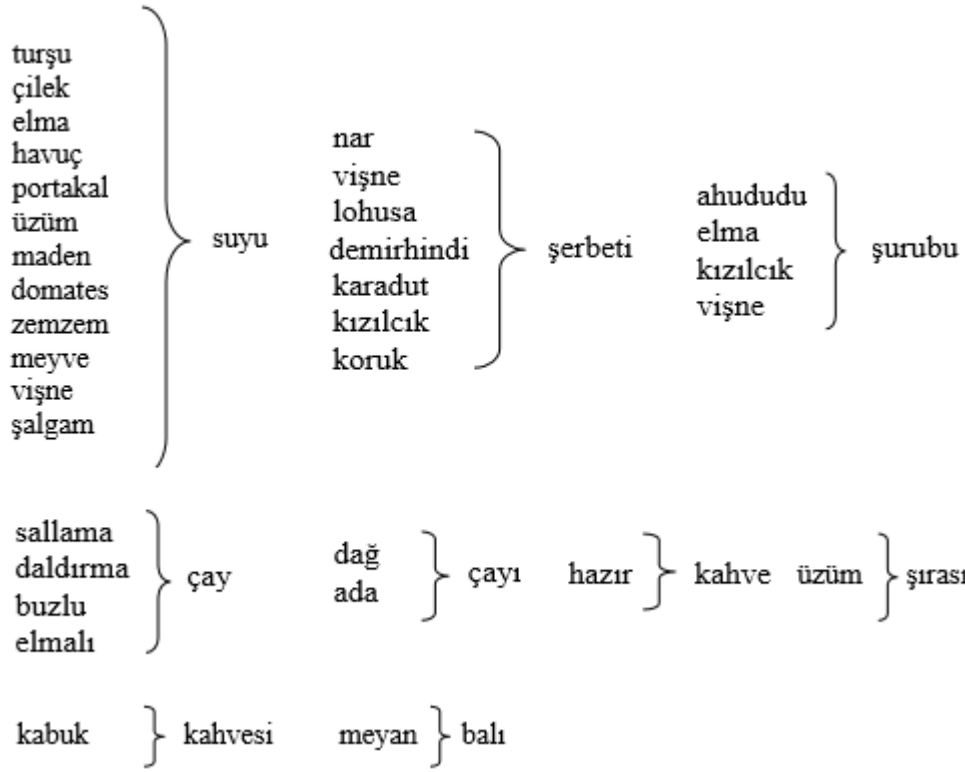
Türkçe+Çince şeklinde olan içecek adları: *elma çayı, buzlu çay, adaçayı, dağ çayı, sallama çay, daldırma çay.*

Bulgarca+Arapça şeklinde olan içecek adları: *vişne şerbeti, vişne şurubu.*

Rumca +Arapça şeklinde olan içecek adları: *lohusa şerbeti.*

Farsça+Çince şeklinde olan içecek adları: *meyve suyu.*

Bu çalışmada üzerinde çalışılan sözcüklerin hepsi tür olarak isim olup yapısal olarak incelendiğinde otuz ikisi basit, yirmi sekizi birleşik, üçü ise türemiş olduğu saptanmış olup *sirkengebin, somata, limonata, neskafe ve kınakına* ödünçleme olduğu için sözcük yapısı bilinmemektedir, bu sebeple bu çalışmada yapısı basit olarak değerlendirilmiştir. Birleşik yapıli sözcüklerin yirmi üçü belirtisiz isim tamlaması şeklindedir, beşi ise sıfat tamlamasıdır. Bu birleşik yapıli içecek adlarının tamlananlarına bakacak olursak on ikisi *su*, yedisi *şerbet*, altısı *çay*, dördü *şurup*, ikisi *kahve* diğerleri ise *bal* ve *şıra* sözcükleridir. *kuşburnu* sözcüğü ise benzetme yapılarak oluşmuş bitişik yazılan belirtisiz isim tamlamasıdır. Birleşik sözcükten oluşan içecek adlarının tamlayanları ve tamlananları ise şu şekildedir:

Bu çalışmada saptanan türemiş sözcükler ise *ağartı*, *kaynar*, *tükenmezdir*, her birinin eki birbirinden farklıdır, bu ekler *-ti*, *-r*, *-mez'* dir. Bu demek oluyor ki Türkçede içecek adı yapmak için sabit bir türemiş ek bulunmamaktadır.

Dilin etkili ve doğru kullanımına temel oluşturan vurgu Türkçe Sözlük'te dilbilim terimi olarak "Konuşma ve okuma sırasında bir hece veya kelime üzerine diğerlerinden daha farklı yapılan baskı, aksan." olarak tanımlanmaktadır. Türkçe sözcüklerde genel olarak vurgu bazı istisnai kurallar haricinde sözcüğün son hecesindedir. Bu çalışmadaki sözcüklerin çoğu Türkçenin vurgu kuralına uymakta fakat uymayan sözcüklerdeki vurgu görünüşleri şu şekildedir: *kaka'o*, *ko'la*, *ku'şburnu*, *limona'ta*, *lohu'sa şerbeti* ve *soma'ta'* dir.

Bugün Türkçe kökenli kelimelerde uzun ünlü bulunmamakla birlikte Türkçeye Arapçadan ve Farsçadan girmiş olan sözcüklerde bulunmaktadır. Bu çalışmada Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sadece iki sözcükte uzun ünlü bulunmaktadır: *sa:lep* ve *meş:ru:bat*.

Yapılan çalışma sonucunda siyah çay dışındaki bütün bitki türlerinden yapılan çay anlamına gelen *bitki çayı* ve bununla birlikte *yeşil çay* ve *beyaz çayın* Türkçe Sözlük'te yer almadığı tespit edilmiştir. Bu içeceklerin kullanım sıklığı yüksek olduğu için sözlüğe madde başı olarak alınması gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Türkçe Sözlük'te (11. baskıda) yer alan içecek kavram alanına ait meşrubat türündeki madde başı sözcükler anlamlarıyla birlikte aşağıda gösterilmektedir:

ada çayı: 1. Ballıbabagillerden, yurdumuzda çok yetişen tüylü ve beyazımtırak yaprakları olan güzel kokulu bir bitki, 2. dağ çayı.

2. Bu bitkiden yapılan sıcak içecek.

ağartı: Süt, yoğurt, peynir, ayran vb. yiyecek ve içecekler.

ahududu şurubu: Ahududu özü ile hazırlanan içecek.

ayran: Süt veya yoğurt yayıkta çalkalanarak yağı alındıktan sonra kalan sulu bölüm.

boza: Arpa, darı, mısır, buğday vb. tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı veya mayhoş içecek.

buzlu çay: Soğuk olarak ikram edilen bir çay türü.

çay: 1. Çaygillerden, nemli iklimlerde yetişen bir ağaççık (*Thea chinensis*).

2. Bu ağaççığın özel işlemlerle kurutulan yaprağı.

3. Bu yaprağın demlenmesiyle elde edilen güzel kokulu ve sarımtırak kırmızı renkli içecek.

4. Çeşitli bitkilerin yaprak veya çiçeklerinin demlenmesiyle elde edilen bir içecek türü.

çilek suyu: Çileğin sıkılmasıyla elde edilen meyve suyu.

dağ çayı: Ada çayı.

daldırma çay: Sallama çay.

demirhindi şerbeti: Demirhindiden yapılan bir şerbet türü.

domates suyu: Domatesin sıkılmasıyla elde edilen içecek.

elma çayı: Elmadan çıkarılan meyve suyu

elma suyu: Elmadan çıkarılan meyve suyu.

elma şurubu: Elmanın şekerle kaynatılmasından elde edilen bir içecek türü.

gazoz: Meyve esansı, şeker ve karbon asidi ile yapılan, basınçlı hava ile şişelere doldurularak hazırlanan içecek.

havuç suyu: Havuç meyvesinin sıkılması ile elde edilen meyve suyu.

hazır kahve: Granül hâline getirilen kahveye sıcak su veya süt eklenerek hazırlanan içecek.

ihlamur: 1. Ihlamurgillerden, kerestesi beğenilen, büyük bir gölge ağacı. (*Tilia*)

2. Bu ağacın güzel kokulu çiçeği.

3. Bu çiçeğin kurutulup kaynatılmasıyla elde edilen içecek.

kabuk kahvesi: Antep fıstığı kabuğunun öğütülmüş ve hafifçe kavrulmuşu ile yapılan ve kahveye benzeyen içecek.

kahve: 1. Kök boyasığıllardan, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç (*Coffea arabica*)

2. Bu ağacın meyvesinin çekirdeği.

3. Bu çekirdeklerin kavrulup çekilmesiyle elde edilen toz.

4. Bu tozla hazırlanan içecek.

kakao: 1. İki çeneklilerden, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir ağaç, Hint bademi (*Theobroma cacao*).

2. Bu ağacın meyvesinin çekirdeği.

3. Bu çekirdeklerin öğütülmesiyle elde edilen toz.

4. Bu tozdan su veya sütle hazırlanan içecek.

karadut şerbeti: Karadut meyvesinden yapılan bir şerbet türü.

kaynar: Yeni doğum yapmış anneye ve konuklara sunulan tatlı içecek.

kefir: Özel bir maya mantarıyla keçi veya inek sütünün mayalanmasıyla hazırlanan ekşi içecek.

kınakına: 1. Kök boyasığıllardan, asıl yurdu Güney Amerika olan, Hindistan ve Endonezya'da da yetiştirilen, kabuğundan kinin çıkarılan bir ağaç (*Cinchona*).

2. Bu bitkiden yapılan içecek.

kızılcık şerbeti: Kızılcık meyvesinden yapılan bir şerbet türü.

kızılcık şurubu: Kızılcık özü ile hazırlanan içecek.

kola: 1. Kolagillerden, Afrika'nın sıcak bölgelerinde yetişen ve kola cevizi adıyla anılan, çekirdekleri kahveden daha uyarıcı olan bazı içeceklerde ve hekimlikte kullanılan bir bitki (*Cola acuminata*).

2. Bu bitkinin yaprağından çıkarılan kokulu bir maddeyle kokulandırılan ve içine şeker, karbonat katılarak yapılan içecek.

koruk şerbeti: Koruktan yapılan, bazen nane veya oğul otu katılan şerbet.

kuşburnu: 1. Çalılık ve ormanlık alanlarda yetişen, soluk pembe renkte çiçekler açan bir ağaç, yaban gülü ağacı (*Rosa canina*).

2. Bu ağacın parlak kırmızı renkli, içi tüylü ve çekirdekli meyvesi.

3. Bu meyveden yapılan içecek.

limonata: Su, şeker ve limon suyundan yapılan şerbet.

lohusa şerbeti: Lohusa şekerinden yapılan, doğum dolayısıyla kutlamaya gelenlere sunulan şerbet.

maden suyu: İçinde erimiş mineraller bulunan ve bazı hastalıkların tedavisinde kullanılan kaynak suyu.

meyan balı: Meyan kökünden elde edilen bir içecek türü.

meyve suyu: Meyveden elde edilen su.

moka: 1. Çok kokulu bir tür kahve.

2. Bu kahveden yapılan içecek.

nar şerbeti: Taze nardan yapılan şerbet.

neskafe: Nescafe tescilli ürün adından, hazır kahve.

portakal suyu: Portakal sıkılarak elde edilen su.

salep: 1. Salepgillerin tek köklü, yumrulu, salkımlı veya başak çiçekli olan örnek bitkisi (Orchis).

2. Bu bitkinin yumru durumundaki köklerinden dövülerek hazırlanan beyaz toz.

3. Bu tozun, şekerli süt veya su ile kaynatılmasıyla yapılan sıcak içecek.

sallama çay: Torbacık içinde sıcak suya daldırılarak yapılan çay, poşet çay, torba çay, daldırma çay.

sirkengebin: Sirkeli bal şerbeti.

soda: 1. Sindirimi kolaylaştırmak, susuzluğu gidermek, içkileri sulandırmak için kullanılan, içinde sodyum karbonat bulunan, köpüren su.

somata: Bademden yapılan bir şerbet, badem sübyesi.

su: 1. isim Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, **2.** Bu sıvıdan oluşan kitle, deniz, akarsu.

3. Meyve, sebze vb.nin sıkılmasıyla elde edilen sıvı.

4. Bazı kokulu yaprak veya çiçeklerin imbiikten çekilmesiyle elde edilen kokulu sıvı.

süt: 1. Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı.

2. Bazı bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz renkte öz su.

şalgam suyu: Doğranmış şalgam, havuç ile bulgur, su ve tuz kullanılarak yapılan bir içecek.

şerbet: 1. Meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek.

2. Belli törenlerde konuklara sunulan şekerli içecek.

3. Sözlencek veya nişanlanmak üzere tarafların anlaşması durumunda tören yapılarak içilen içecek.

şıra: 1. isim Henüz mayalanmamış üzüm suyu

2. Bazı meyve ve sebzelerin özü "Elma şırası."

şokola: Çikolata, şeker, su veya sütle yapılan sıcak içecek.

şurup: 1. Çok kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet.

2. Çeşitli meyve özleri ve şekerin kaynatılmasıyla elde edilen içecek.

turşu suyu: Turşunun içilebilir nitelikteki ekşimsi ve kekremsi suyu.

tükenmez: (*halk ağzında*) Bir kapta ekşitilen ve alındıkça su eklenecek çoğaltılan üzüm veya üzüm, elma, armut karışımı bir içecek türü.

üzüm şırası: Üzümün ezilerek suyunun çıkarılması ve dinlendirilmesi ile elde edilen şıra, dinlendirilmiş üzüm suyu.

üzüm suyu: Üzümün sıkılması sonucu elde edilen meyve suyu.

vişne suyu: Vişneden çıkarılan su.

vişne şurubu: Vişneden çıkarılan su.

zemzem: Kâbe yakınında bulunan bir kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu, zemzem suyu.

zemzem suyu: Zemzem

Sonuç

Bu çalışmanın sonucunda içecek kavram alanına ait meşrubat türlerinin Türkçe Sözlük'te altmış maddesi olduğu ortaya çıkmıştır. Türkçe Sözlük'te bu sözcüklerin otuz dokuzu Türkçe olarak gösterilmektedir fakat yirmi sekizi birleşik sözcük olduğu için bunlar ayrı ayrı incelendiğinde farklı bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Altı sözcük dışında diğer bütün sözcükler Türkçenin vurgu kuralına uymaktadır. Uzun ünlü ise Arapçadan alınmış sadece iki sözcükte bulunmaktadır. Genel olarak içecek kavram alanına ait meşrubat türü sözcükler türetme yoluyla değil, tamlama yoluyla oluşturulmuştur.

Kaynakça

AKSAN, Doğan (2004). *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.

TDK. (2020). *Türkçe Sözlük*. 11. Baskı, (Haz. Şükrü Akalın vd.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ZENGİN, Eyüp (2017). Türkçenin Diğer Dillerle Etkileşimi ve Sonuçları, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 52, 293-299.

TÜRKÇE SÖZLÜKTEKİ FUTBOL TERİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Zeynep TÖZLUYURT*

Özet

Bu makalenin konusunu, Türkçe sözlükte bulunan spor terimlerinin futbol ile alakalı olanlarının terim yapım yolları açısından incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmada yabancı kökenli terimler ele alınmamıştır. Bunun yerine Türkçe kökenli sözcükler ve yabancı kökenli terimler olmasına rağmen Türkçe biçimbirimler eklenen terimler ele alınmıştır. Ele alınan terimler biçim bilimi bakımından, söz dizimsel ve köken bilimsel açıdan incelenmiştir. Biçim bilimsel incelemenin yapıldığı bölümde, terimleri oluşturan ek ve kökler incelenmiştir. Söz diziminin incelendiği bölümde ise terimler, söz öbekleri açısından incelenmiştir. Ek olarak ele alınan terimlerle ilgili örnekler verilmiştir. Köken bilimsel incelemede üzerine Türkçe biçimler eklenen yabancı kökenli sözcükler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacını, Türkçede futbol terimleri oluşurken hangi dilbilgisel süreçler geçirdiğini ve Türkçede terim yapma yollarını futbol terimleri açısından incelenmesi, oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Terim Bilimi, Spor Terimleri, Futbol Terimleri, Terim Yapımı

Abstract

This article examines the terms related to football from the sports terms in the Turkish dictionary. In this study, foreign origin terms are not discussed. Instead, Turkish terms and terms with foreign origin, although the terms are added to the Turkish morphology. The terms studied are examined in terms of morphological, syntactic and etymology. In the section where morphological analysis is done, the affixes and roots that make up the terms are examined. In the section where syntax is examined, terms are examined in terms of phrases. Additional examples are given in terms of the terms discussed. In this study, foreign origin words were added to the Turkish version. The aim of this study is to examine which grammatical processes are effective in the construction of Turkish football terms and the ways of making terms in Turkish in terms of football terms.

Keywords: Terminology, Sports Terms, Football Terms, Term Formation

* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, zeyneptozluyurt0@gmail.com ORCID:0000-0003-0768-6183
Gönderim tarihi: 22/10/2019, Kabul tarihi: 19/05/2020

1. Giriş

TDK Türkçe sözlükteki anlamıyla *terim*, “Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah” olarak tanımlanır. Sözlüklerimizde Arapça kökenli *ıstılah* sözcüğünün karşılıkları arasında ittifak da yer almaktadır. *İttifak* sözü de *ıstılah* da aynı anlama gelmektedir. İki sözcükte anlaşma, uzlaşma, bağlaşma ve oy birliği anlamlarını karşılamaktadır. Akalın’ın belirttiği gibi *ıstılah* sözcüğünün kökeninde *sulh* vardır. Terimler bir anlaşma, bir uzlaşmayla verilen adlar oldukları için bu isimle anılmıştır (Akalın, 2015, s.7).

Dilaçar ise daha geniş ve kapsayıcı şekilde, terim sözcüğünü tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Pek derinlere gidilmemek şartıyla çok kolay bir sözcük, yerli ve yabancı bütün sözlüklerde hemen hemen aynı klişe: terim=bilim ve sanat kollarında kullanılan, bunların müfredatına ve disiplinine tabi bulunan ve belirli bir kavramın, nesnenin, olayın veya durumun karşılığı olan sözcük” (Dilaçar, 1957, s.207).

Her iki tanımı da daha anlaşılır biçimde açıklamak gerekirse terimler, bilim dallarının sanat ve meslek kollarının kişileri arasında kısa yoldan anlaşmayı sağlayan sözcüklerdir. Bu tarz sözcüklere *özel sözcükler* de denilebilir.

Spor terimleri ve özelinde ise futbol git gide daha geniş kitlelere yayılmıştır. Bu yayılma futbolda hızlı değişimleri meydana getirmiş ve yeni terimler yapılmasına neden olmuştur. Bilgi ve teknolojinin gelişmesiyle yeni terim arayışlarına gidilmiştir. Futbola özgü terimler gün geçtikçe bu popüleritenin sonucu olarak artmış ve önem kazanmıştır. Futbol terimleri kendine özgü söz dağarcığından oluşan ve ağırlıklı olarak futbolcuların, futbol antrenörlerinin ve futbol fanatiklerinin arasında kullanılan özel bir iletişim dilidir. Bu çalışmada Türkçe Sözlükteki (2011) kök ve gövdelerine bakılmaksızın yabancı kökenli sözcüklerin Türkçe bir ek veya sözcükle birleştirilmiş ve Türkçe olarak kabul edilmiş terimlerin, terim çalışmalarına örnek teşkil etmesi açısından ele alınacak ve terim yapma yolları açısından gruplandırılarak incelenecektir. Ayrıca bu terimleri oluşturan ek ve kök hakkında bilgi verilecek, yer yerde ele alınan sözcüklerle ilgili etimolojik bilgiler ve terim bilimi konusunda bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

2. Biçimbilgisi Bakımından Terim Yapımının İncelenmesi

2.1. Yalın Durumdaki Terimler

Yalın veya basit sözcükler herhangi bir yapım eki ile genişletilmemiş olan ve daha basit kök, ek öğelerine ayrılamayan sözcüklerdir (Korkmaz, 2017, s.117). Türkçe sözlükte tespit edebildiğimiz yalın durumdaki dört Türkçe futbol terimi bulunmaktadır. Bunlardan *alan*, *ara* ve *yan* sözcüklerinin Türkçe kökenli olduğu konusunda görüş birliği olmakla birlikte; *küme* sözcüğü hakkında farklı görüşler bulunmaktadır (bk. Nişanyan 2009).

alan: *alan* sözcüğü Eski Türkçede *alañ* dağlar arasındaki açık ve düz yer, meydan anlamındadır (Nişanyan, 2009, s.15). Futbolda ise oyunun oynandığı yer anlamına gelmektedir ve futbol sahasının belirli bir bölümü olarak kullanılmaktadır.

ara: *ara* sözcüğü Eski Türkçede *ara* ‘ayırarak’ zarfı, Eski Türkçe **adra* biçiminde kurgulanmıştır. Eski Türkçe *adır-* ‘ayırarak’ +A eki getirilerek oluşturulmuştur. (Nişanyan, 2009, s.32). Doksan dakikalık bir futbol maçı süresinde ilk kırk beş dakika sonrasında verilen dinlenme ve taktik alma süresine verilen terimdir. Devre arası da denmektedir.

yan: *yan* sözcüğü Orta Türkçede bugünkü anlamına yakın olarak *yan taraf*, *canip* anlamlarında kullanılmaktaydı. Eski Türkçede ise *yan kalça kemiği* anlamında kullanılan örnekleri görmek mümkündür (bkz. Nişanyan). Bu terim futbolda topun yan çizgilerden çıkmasına verilen addır. *Taç* yerine de kullanılır.

küme: *küme* sözcüğü üzerine farklı görüşler olmakla birlikte Türkçe Sözlükte Türkçe olarak alındığından çalışmamızın kapsamı içine girmiştir. Nişanyan ve Tietze ve Eren, Arapça *kūma* dan

gelmiş olabileceğini söylemektedir. (Tietze, 2018, s.480) Gülensoy ise Eski Türkçe ve Orta Türkçede kullanılan kü- ‘saklamak’ fiiline -me eki getirilerek oluştuğunu düşünür. Futbolda küme, futbol takımlarının oluşturdukları alt gruplara verilen terimdir.

2.2. Yapım Ekleriyle Oluşturulan Terimler

Türkçe sözcük ve terim yapımında kullanılan en sık yöntem olan eklenme, eylem veya ad kökenli sözcüklere eklenerek yeni biçimbirimlerin üretilmesini sağlamaktadır. Yapım ekiyle üretilen yeni biçimbirimin, çekim eki almış biçimbirimlerden en önemli farkıysa üretilen yeni sözcüğün farklı bir anlama gönderimde bulunmasıdır (ayrıntılar için bk. Erdem 2011).

2.2.1. Eylemlere Eklenen Yapım Ekleri

{-DAR-}

“Türk dilinin öteki kollarında olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde de işlek olmayan birkaç örnek verebilmiş bir ettirgenlik ekidir” (Korkmaz, 2017, s.183).

aktarma: *aktarma* sözcüğü, aktar- fiiline -ma eki getirilerek oluşturulmuştur. Bu terim Tietze’ ye göre aġtar-/axtar- biçimlerinde idi. ‘Döndürmek, çevirmek’ anlamlarındadır (Tietze, 2002, s.132). Futbolda aktarma paslaşma için kullanılmaktadır. Topu kendi takımından başka bir oyuncuya aktarması anlamındadır.

{-n}

“Eylem soylu sözcüklere eklenerek ad yapan -n eki, Türkçeleştirme sırasında bu ekten faydalanılmıştır. Kökün anlamına bağlı olarak sonuç ve ürün anlamları katar” (Zülfikar, 2011, s.131).

akın: Sözcük ak- fiiline gelen ad yapım ekiyle adlaşmıştır. Futbolda karşı takıma gol atmak amacıyla topluca yapılan hücum etme olayına verilen isimdir. Hücum da denmektedir.

{-mA}

Eylemden iş, hareket adları yapan -mA ekinin, kullanımı işlektir. Bu eke, *mastar eki* de denir. Geçişli ve geçişsiz ayrımı yapmadan hemen hemen bütün fiiller, -mA ekiyle isimleştirilebilir. Bir iş veya hareketin isim olarak kullanılması gerektiğinde -mA ekinin alan bir fiil isimleşir ve durum ekleri, iyelik ekleri, çoğul eki gibi çekim eklerini alarak tıpkı bir isim olarak kullanılır (Zülfikar, 2011, s.116). Diğer bir deyişle -mA eklendiği sözcüğe “yapılan işin adı” kavramını katar.

aktarma, alan savunması, başlama vuruşu, karşılaşma, savunmalı, savunma oyuncusu, uzatma, uzatma penaltısı, uzatmaları oynamak, tekmelik

uzatma penaltısı: İngilizce *penalty* ‘her çeşit ceza, futbolda ceza atışı’ anlamlarına gelmektedir. Fransızca *pénalité* ‘hukuk dilinde ceza anlamındadır. Sözcüğün kökeni Latince *poena* ‘bir suça karşılık ödenen cereme, ceza, kan bedeli’ sözcüğüne götürülmektedir (Nişanyan, 2009, s.485). Futbolda karşılaşma bitmek üzereyken takımlardan birince kazanılan ve atılması gerekli olan ceza atışına verilen sözcüktür.

tekmelik: Osmanlı Türkçesi *tepme* ‘ayakla ve dizle vurulan darbe’ sözcüğü tekme şeklinde şimdiki Türkçede kullanılmaktadır. Futbolda tekmelik terimi bu tekmelerden korunmak amacıyla takılan dizliklere verilen addır.

{-İş / -Uş}

Türkçe, aynı biçimbilgisel görünüme sahip isteşlik eki ve ad eylem ekleri olmak üzere, iki farklı işleve sahip olan- (I)ş ve -(U)ş eki bulunmaktadır. Ele aldığımız örneklerde kullanılan -(I)ş ve -(U)ş biçimbirimleri ad eylem ekidir. Bu ek, tek ve çok heceli eylem kök ve gövdelerinden eylemin esas anlamını değiştirmeden, yapılan işin tarzını bildiren geçici kılış adları türetir. Ek, kullanım bakımından, bazı istisnalarla, isteşlik çatısı dışında Türkçedeki bütün eylemleri içine alacak genişliktedir. (Korkmaz, 2017, s.169)

çalıştırıcı, çift vuruş, endirekt atış, korner atışı, korner vuruşu, köşe atışı, köşe vuruşu, penaltı atışı, serbest vuruş, taç atışı, yan atışı

çift vuruş: Çift sözcüğü Farsça *cuft* جفت ‘eş, iki şeyin biri, çift koşulan öküz’ anlamlarına gelen sözcükten gelmektedir. Futbolda çift vuruş, “kasıtlı olmayan bir davranış dolayısıyla topun doğrudan kaleye vurulamadığı, iki vuruşlu bir ceza türü” anlamına gelmektedir. Futbolda aynı kavramı taşıyan endirekt atış terimi de vardır.

köşe atışı, köşe vuruşu: Köşe sözcüğü Farsça *gōşa* ‘dan gelmektedir. گوشه ‘bucak, zaviye’ Sözcüğün daha eski biçimi Orta Farsça *gōşak* sözcüğünden gelmektedir. Aynı anlamdadır (Nişanyan, 2009, s.347). *Köşe atışı* ve *köşe vuruşu* terimleri aynı anlamı kapsar. Hatta *serbest atış, korner, korner atışı* ve *korner vuruşu* terimleri; topu kendi kale çizgisi dışına çıkardığında karşı tarafın lehinde kale çizgisi ile yan çizgisinin kesiştiği noktadan yapılan vuruşa verilen isimlerdir.

taç atışı: İngilizce *touch* ‘dokunmak’ fiilinden dilimize ödünçleme yoluyla girmiştir. İngilizcede de aynı anlam olarak futbolda kenar çizgisi için kullanılmaktadır (Nişanyan, 2009, s.597). Futbolda taç atışı; taca çıkan topun, karşı takımın oyuncusu tarafından elle baş üstünden geçirilip arkadan öne doğru sahaya atılmasıdır. *Yan atışı* da denmektedir.

endirekt atış: *Endirekt* sözcüğü Fransızca *indirect* den ödünçleme yoluyla alınmıştır. Sözcüğün manasını aksine çeviren in- öntakısı ile direkt sıfatının birleşmesiyle oluşmuştur (Tietze, 2018, s.609). Futbol maçlarında bir takımın oyuncusuna faul yapıldığı zaman o oyuncunun takım arkadaşıyla birlikte topun arkasında durup takım arkadaşı topa dokunduktan sonra yayın yakınında ise şut atmasına, pas veya orta açmasına verilen isimdir. Futbolda bu terimi karşılayacak serbest vuruş ve çift vuruş terimleri de vardır.

{-(y)IcI / -(y)UcU }

“Her türlü eylem kök ve gövdelerine getirilerek ad ve sıfat türeten çok işlek bir ektir. Geçişli fiillere getirilmesi geçişsizlere oranla daha yaygındır. Ek, işlev bakımından çok kapsamlıdır. Fiilin gösterdiği işi “meslek, uğraşı” veya “sürekli olarak” yapanı gösteren adlar türetir” (Korkmaz, 2017, s.153-154).

top toplayıcı, savunucu, çalıştırıcı

{-(I)m/-(U)m}

Geçişli ve geçişsiz tek bazen de çift heceli fiillerden ad türeten işlek bir ektir. Bu ek ünlü ile biten fiillere yalnız -m olarak, ünsüz ile bitenlere, araya -I/- -U- bağlantı ünlüsü alarak eklenir. Genellikle fiilin gösterdiği işi ada çeviren, o işle ilgili hareket adı yapan bir ektir. Eylemin gösterdiği işin adıdır. (Korkmaz, 2017, s.157)

2.2.2. Adlara Eklenen Yapım Ekleri

{+cX}

İsimden isim yapar. Ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olan bu ek, getirildiği isimlere, sıfatlara genellikle bir işle uğraşma, bir işi meslek olarak yapma anlamı katar. Bu sebeple ‘meslek eki’ diye de adlandırılır. Terim türetmekte kullanılan işlek bir ektir.

yedek oyuncu, oyun kurucu, orta uç oyuncusu, markajcı, kaleci, gözlemci, akıncı, oyuncu, file bekçiliği, file bekçisi

file bekçisi, file bekçiliği: File, Fransızca *filée* ‘her çeşit ağ, ağ şeklinde torba’ den gelmektedir. Orta Latince de *filata* sözcüğü Latince *filare* ‘ipliklemek’ anlamına gelmektedir Nişanyan, 2009, s.188). Tietze ise Fransızca *filet* ten geldiğini, ince iplikten ağ anlamına geldiğini belirtmektedir (Tietze, 2018, s.38).

{+IA}

İsimden fiil yapar, çok işlek bir ektir. -IA fiil yapma eki üzerine çeşitli isim yapma ekleri getirilerek terim üretilir ve bu ek sözcük yapımında dolaylı olarak yer alır (Zülfikar, 2011, s.101)

çalımlamak, başlama vuruşu, ortalamak, top toplayıcı

-IA isimden fiil yapma eki bazen -IAş biçiminde dönüşlü çatı ekiyle kalıplaşmış olarak kullanılır

karşılaşma, karşılaşmak gözlemci

{+IIk / +IUk}

Bu addan ad yapan ekin birçok görevi vardır. Vereceğimiz örneğe ilişkin özelliği ise; bir meslekle uğraşan kimseyi gösteren adlar türetir.

kalecilik: *kale* sözcüğü Arapça *kal'a(t)* قلعة 'hisar, kale, müstahkem yer' sözcüğünden gelmektedir. Sözcüğün kökeni Orta Farsça **kalak* biçimine götürülebilir. Futbolda kalecilik, kalecinin yaptığı iş anlamındadır. Futbolda takımın on bir kişisinden biridir. Karşı takımın attığı topun kendi kalesine girmemesini sağlamakla görevlidir.

Diğer bir görevi ise bu ekin adlardan "tahsis" işlevli ve "bir şey için" anlamlı adlar türetir (Korkmaz, 2017, s.135).

ikibuçukluk, tekmelik

{+II / +IU}

Türkiye Türkçesinin her ada gelebilen ve addan ad yapan ve sıfat türeten en işlek eklerinden biridir. Ekin birbirine yakın veya birbirinden farklı bir işlev genişliği de vardır.

Adlardan veya sıfatlardan "sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma, yetkili olma" anlamlarında sıfatlar türetir. Bu türetmelerde +II / +IU eki vurguludur (Korkmaz, 2017, s.133-134).

savunmalı: *savunma* sözcüğü kökü *sav* biçimine götürülebilir. Eski Türkçe **saw* <**sab* şeklindedir. Eski Türkçe *sav* 'söz, kelam, mesel anlamındadır (Gülensoy, 2007, s.742). Futbolda savunmalı terimi savunma esaslı oyun düzeni için kullanılır.

Bu ek sayı adlarına eklendiğinde, eklendiği sayıya "gruplanma, bir arada olma" anlamı katar. (Korkmaz 2017: 134)

dörtlü final: Dört takımın katılımıyla oynanan final maçlarına verilen terimdir. Final sözcüğü Fransızca kökenlidir. Aynı anlamda Orta Latince *finalis* sözcüğüne götürülmektedir (Nişanyan, 2009, s.189). Dört takımla oynanan final karşılaşmalarına verilen terimdir.

3.3. Sözcük Birleştirme Yoluyla Terim Üretme

Sözcük birleştirme yoluyla terim türetme yoğun olarak kullanılan bir yöntemdir. Kelimeleri birleştirme düşüncesi Cumhuriyetten önce de olmakla beraber örnekleri 1940'lı yıllardan sonra artmaya başlamış 1970'li yıllardan sonra da hız kazanmıştır. Birleştirmede, terimler birden çok sözcüğün birleştirilmesiyle elde edilir (Özdemir, 1973, s.22). İki sözcüğün bir aradayken bir kavramı karşılaması ve o kavramın tek sözcükle ifade edilemediği durumlarda başvurulan bir yoldur. Bunun çeşitli yollarından birisi de, emir 3.tekil kipinin yer aldığı sözcüklerdir (Zülfikar, 2011, s.169).

verkaç: Sözcük, emir kipiyle çekimlenmiş iki sözcükten oluşmaktadır. Futbolda topa sahip olan oyuncunun topu yakındaki arkadaşına vererek boş alana kaçması ve topu tekrar alma eylemine verilen sözcüktür.

onsekiz: Futbolda ceza alanına verilen isimdir. Ceza alanının 18 metre olmasından dolayı bu isim verilmiştir.

ikibuçukluk: Top toplayıcılarına halk ağzından verilen mecazi terimdir. Neden böyle dendiğine dair birçok varsayım olmasına karşın çoğunluğa göre aldıkları yevmiyenin iki buçuk lira olması bu ismi almalarına neden olmuştur. Spor toto şans oyununun kuponunun kolonunun iki buçuk

lira olması ve top toplayıcılarının bunu toplaması onlara bu ismin verilmesine neden olmuştur. [https://www.trthaber.com/haber/yasam/yesil-sahalarin-minik-kahramanlari-ikibucukluklar-353784.html\(24.05.2019\)](https://www.trthaber.com/haber/yasam/yesil-sahalarin-minik-kahramanlari-ikibucukluklar-353784.html(24.05.2019)) Kaynak: AA

3. Söz Dizimsel Açıdan Terim Yapımının İncelenmesi

3.1. Ad Tamlaması Şeklinde Kurulan Terimler

Ad tamlaması; iyelik ekli bir ad unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka ad unsuruyla kurduğu sözcük grubudur. Bu sözcük grubunda iki ad unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır. (Karahan, 2010, s.42)

3.1.1. Belirtisiz Ad Tamlaması

Türkçe dilbilgisi kitaplarında tamlayan ögenin ek almadığı; tamlanan ögenin 3.kişi iyelik eki aldığı isim tamlamaları olarak tanımlanan belirtisiz isim tamlamaları, Banguoğlu'na göre geniş ölçüde birleşik kelime yapmaya yarayan bir yapıdır (1986, s.334-336). Banguoğlu'na benzer ifadeler kullanan Gencan'a göre de belirtisiz ad tamlamaları, belirtili ad tamlamalarına göre anlam özellikleri daha geniştir (1983, s.160-162). Bu çalışmada da Türkçe sözlükte tespit edebildiğimiz futbol terimlerinin üretiminde sıklıkla belirtisiz ad tamlamalarının kullanıldığı görülmektedir.

alan savunması, ara pası, başlama vuruşu, devre arası, kale çizgisi, korner atışı, korner direği, korner vuruşu, köşe atışı, köşe vuruşu, orta uç oyuncusu, oyun sahası, penaltı alanı, penaltı atışı, penaltı noktası, penaltı sahası, santra çizgisi, santra noktası, savunma oyuncusu, sayı farkı, taç atışı, top tekniği, yan atışı, uzatma penaltısı, temdit penaltısı, ceza alanı, file bekçisi, file bekçiliği, santra yuvarlağı, ileri uç oyuncusu, hücum oyuncusu, oyun alanı, saha komiseri, duvar pası

duvar pası: Duvar sözcüğü Farsça aynı manadan *divār* sözcüğünden gelmektedir. 'Kerpiç, kil' anlamlarına gelmektedir. *Duvar pası* terimi futbolda iki futbolcunun rakibe topu kaptırmadan alan kazanmak için birbirlerine atmaları için kullanılır.

saha komiseri: Saha sözcüğü Arapça *sāha(t)* ساحة sözcüğünden gelmektedir (Nişanyan, 2009, s.539) Futbolda saha, karşılaşmanın yapıldığı zemin için kullanılır. Komiser sözcüğü ise İtalyanca *commissario* dan gelmektedir (Tietze, 2018, s.354). Futbolda *saha komiseri*, Beden Terbiyesi İl Müdürlüğü tarafından yetkilendirilen, görevi karşılaşma yapılacak alanı düzene sokmak olan yetkilidir.

santra çizgisi, santra noktası, santra yuvarlağı: Santra sözcüğü İngilizce *centre /center* dan gelmektedir. Kökeni Eski Yunanca *kéntron* κέντρον 'geometride dairenin merkezi, pergelin sabit ayağı' anlamlarına gelmektedir (Nişanyan, 2009, s.536). Futbolda santra, futbol sahasının ortasında bulunan ve başlama vuruşu veya atışının yapıldığı yerin merkez olduğu alana verilen isimdir.

ara pası, duvar pası: Pas sözcüğü İngilizce *pass* ortak kökünden gelir (Tietze, 2018, s.311).

korner atışı, korner direği, korner vuruşu: Korner sözcüğü İngilizce *corner* 'köşe' den gelmektedir. Sözcük, Eski Fransızca *cornier* 'sivri uç' e götürülmektedir. (Nişanyan, 2009, s.343)

devre arası: Devre sözcüğü Arapça *dawra(t)* دورة sözcüğünden gelmektedir. 'Bir dönüş, döngü, dönem' anlamına gelmektedir. Kökeni *dāra* دار 'döndü' sözcüğüdür. (Nişanyan, 2009, s.132)

3.1.2. Sıfat Tamlaması Şeklinde Kurulan Terimler

Sıfat tamlaması; Bir ad unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği sözcük grubudur (Karahan, 2010, s.48). Türkçe sözlükte, belirtisiz ad tamlamasına benzer şekilde sıfat tamlaması da futbol terimlerinin üretilmesinde işlek şekilde kullanılmaktadır.

çeyrek final, çift vuruş, dördü final, dürüst oyun, indirekt atış, ilk devre, ilk yarı, kırmızı kart, orta hakem, orta nokta, orta yuvarlak, sağ açık, sağ bek, sağ haf, sağ iç, sağ kanat, sarı kart, serbest vuruş, sol açık, sol bek, sol haf, sol iç, teknik direktör, teknik adam, tek pas, tek seçici, üst küme, yedek oyuncu, yan hakem, yardımcı hakem, yardımcı oyuncu, yarı final eksen oyuncu, yan yargıcı

teknik adam, teknik direktör: Teknik sözcüğü Fransızca *technique* ‘yöntem, usul, özellikle imalat yöntemi’ anlamlarına gelmektedir. Teknik sözcüğünün kökeni Eski Yunanca *téχnē téχνη* ‘marangozluk veya yapı ustalığı’ anlamlarına gelen sözcüğe dayandırılır (Nişanyan, 2009, s. 614). Futbolda teknik direktör ve teknik adam aynı terimim kullanmak için kullanılır. Futbol takımının oyuncularını kurduğu düzene göre oynatan kişidir. Oyuncularla kulüp arasında köprü görevi görür.

yedek oyuncu: Sözcük Eski Türkçe *yetgek* den gelmektedir. Eski Türkçe *yet-* fiiline ‘yedeğine almak, yedmek’ + gAk eki gelmesiyle oluşmuştur. (Clauson, 1972, s.889)

sağ bek, sol bek: Bek sözcüğü İngilizce *fullback* ‘futbolda tam veya yarım geri oyuncusu’ anlamına gelmektedir. İngilizce *back* ‘geri’ sözcüğü Almanca **bako(m)* ‘sırt, arka’ biçimine götürülmektedir (Nişanyan, 2009, s.62)

sağ haf, sol haf: Haf sözcüğü İngilizce *halfback* ‘futbolda orta oyuncusu’ anlamına gelmektedir. *Half* ‘yarım’ sözcüğü Almanca **halbaz* biçimine götürülmektedir. ‘Yan, bir şeyin iki yüzünden her biri’ anlamlarına gelmektedir. (Nişanyan, 2009, s.222) Futbolda oyuncunun konumunu bildirmek amacıyla kullanılan terimlerdir.

çeyrek final: Çeyrek sözcüğü Farsça *çār-yak* چار يك ‘dörtte bir’ sözcüğünden gelmektedir. Futbolda çeyrek final son sekiz grubun oluşturduğu aşamaya verilen terimdir.

orta hakem, yan hakem, yardımcı hakem: Hakem sözcüğü Arapça *hakam* حكم sözcüğünden gelir. Futbolda hakem, maçı tarafsız bir şekilde yöneten kişiye denir. Bulunduğu konuma göre isim almıştır. Yardımcı hakem için yan yargıcı terimi de kullanılmaktadır.

sarı kart, kırmızı kart: Kart sözcüğü Fransızca *carte* den gelmektedir. Kartlara verilen bu renk nitelermeleri futbolcunun yaptığı davranışlara göre hakemin temsilen çıkardığı ceza kartlarıdır. Sarı kartta kurallara aykırı davranışta çıkarılır fakat oyuncu karşılaşmaya devam eder, kırmızı kartta sarı karta oranla daha olumsuz bir karttır. Oyuncu karşılaşmadan çıkmak durumundadır.

eksen oyuncu: Teriminde Yunanca *ákson* sözcüğünden gelen eksen sözcüğüyle oluşturulmuştur. Futbolda *oyun kurucu* terimiyle aynı kavramı karşılar.

3.1.4. Birleşik Eylemlerle Oluşan Terimler

Ad veya eylem cinsinden bir sözcüğün bir yardımcı fiil ile bir araya gelmesiyle oluşan sözcük grubudur. Grupta iki öge vardır: ad veya fiil ögeleri ve yardımcı fiil. Ad ögesi ve yardımcı fiil eksiz bir araya gelirken fiil ögesi ile yardımcı fiillerin birleşmelerinde araya zarf-fiil ekleri getirilir. Birleşik fiillerde grubun anlamı, ad ya da ana fiilin üzerindedir. (Doğan, 2012, s.115)

kümeden düşmek, kümeye çıkmak, ligden düşmek, lige çıkmak, markaj yapmak, markaja almak, degaj yapmak, ofsayta düşmek, ofsayta kalmak oyun dışı kalmak, oyun kurmak, pas almak, pas atmak top sürmek, top yapmak, topa çıkmak, gol atmak, gol kaçırmak, gol olmak, gol yemek, topu taca atmak, şut atmak, uzatmaları oynamak, maç yapmak, maç satmak, santra yapmak, sahaya çıkmak, kırmızı kart görmek, kırmızı kart göstermek, sarı kart görmek, sarı kart göstermek.

şut atmak (veya çekmek): Ödünçleme (Borrowing) yoluyla Türkçeye geçmiştir. (Karaman 2017: 131) İngilizce *shoot* sözcüğünden Eski İngilizce *scéotan* ‘seğirtmek, fırlatma’ anlamına gelen sözcükten geldiği düşünülmektedir (Nişanyan, 2009, s.595). Futbolda şut atmak topun kaleye girmesi için atılan sert vuruş için kullanılan terimdir.

maç yapmak, maç satmak: İngilizce *match* sözcüğü ödünçleme yoluyla Türkçeye geçmiştir. Eski İngilizce *Gemaecca* ‘yoldaş, eş’ den geldiği düşünülmektedir. (Nişanyan, 2009, s.377)

ligden düşmek, lige çıkmak: Fransızca *ligue* ‘ittifak, bağdaşma’ anlamlarına gelmektedir. İtalyanca *liga* ve Latince *ligare* ‘bağlamak’ sözcüğün daha eski biçimleridir. (Nişanyan, 2009, s.369)

gol atmak, gol olmak, gol kaçırmak, gol yemek: İngilizce *goal* den ödünçleme yoluyla alınmıştır. Futbolda belli kurullarla karşı takımın kalesine sokmak anlamına gelmektedir.

markaj yapmak, markaja almak: Fransızca *marquer* ‘işaretlemek, mim koymak’ anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün kökeni Almanca kurgulanmış **markjan* biçimine götürülmektedir.

degaj yapmak: Fransızca *dégagement* ‘rehin çözmeye, bağlı bir şeyi kurtarma, salma’ anlamlarına gelen sözcükten dilimize ödünçleme yoluyla futbol literatürüne girmiştir.

ofsayta düşmek, ofsayta kalmak: İngilizce *off-side* sözcüğünden dilimize geçmiştir. *Off* ‘ayrı, dışarı’ edatı ile *side* ‘taraf’ sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. (Nişanyan, 2009, s.455)

oyun dışı kalmak, oyun kurmak: *Oyun* sözcüğünün yapısı ve kökeni açık değildir. Ancak Eski Türkçe *oz-* ‘yarışmak’ fiiline götürülür. (Nişanyan, 2009, s.464) Futbolda oyun sözcüğü, futbol maçında kurgulanan sisteme denir. Oyun kurmak terimi teknik direktörün belirli taktikleri kurgulamasına denmektedir. Oyun dışı kalmak terimi ise futbolcunun maç esnasında alınan ceza ya da sakatlanma gibi sebeplerle oyundan çıkmasına verilen terimdir.

3.2. Cümle Şeklinde Olan Terimler

Cümle “Aralarında birtakım ilişkiler bulunan, bazı kurallara göre bir araya gelen ve belli bir anlamı olan sözcük dizimi” (Koç, 1992, s.262) şeklinde tanımlanır. Bir düşünce, bir hareketi, bir yargıyı anlatan söz dizimsel yapıdır. Futbolda ‘*top yuvarlaktır*’ terimi isim cümlesi şeklinde kurulmuştur.

top yuvarlaktır: Top sözcüğü *tolp* sözcüğünden gelmektedir. Eski Türkçe *tol-* ‘dolmak’ +*lp* getirilerek kurulmuştur. (Nişanyan, 2009, s.630). Türkçe kökenli bu sözcük futbolun ana malzemesidir. Terim futbolda son dakikaya kadar her şeyin değişebilir olmasını anlatmaktadır. Top yerine kullanılan meşin sözcüğü ile de kullanılır. ‘Maç doksan dakikadır’ da aynı anlamı karşılar. Her an her şey değişebilir anlamlarında deyimsel terimlerdir.

Sonuç

Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde yer alan spor terimlerinin futbol ile ilgili olanları toparlanmış, sadece Türkçe ve Türkçeleşmiş sözcüklerin yapısı ve kökeni bakımından incelenmiştir. Türkçe kökenli sözlükler, yabancı kökenli sözcüklere gelen Türkçe ekler veya sözcükler dolayısıyla Türkçeleşmiş terimlerinde yapıları incelenip kökenleri verilmiştir. Sadece salt yabancı kökenli *bonservis*, *libero*, *röveşata* gibi terimler çalışma alanımıza girmemiştir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar ise şu şekilde sayılabilir; Yabancı ve Türkçe terimlerin çoğu birlikte aynı anlamı karşılamaktadır. Bu terimlerin birliği açısından doğru değildir. Burada İzbrak; “Bir terim oluşturulduğunda kullanılagelen eşanlamlıları kullanım dışı bırakılır” demektedir (İzbrak, 1949, s.31). Böylece terimler tekadılık prensibine uygun hale gelir. Bir terimin tutarlı olabilmesi için eşanlamlıları olmaması gerekmektedir (Karaman, 2017, s.50). Futbolda teknik adam-teknik direktör, alan-saha, ceza alanı-penaltı alanı-ceza sahası-penaltı sahası-onsekiz, yardımcı hakem-yan hakem- yan yargıç, çift vuruş-endirekt atış vb. terimleri aynı anlamı karşılayacak niteliktedir ve kullanım sıklıkları çok yakındır.

Futbol terimlerinin çoğu *internationalization* “uluslararasılaştırma” yöntemiyle oluşturulan terimlerdir. Bu yöntemle uluslararası düzeyde bilim camiasına mal olmuş terimler diller arası saydamlık sağlamıştır (Karaman, 2017, s.48) Futbolda penaltı, ofsayt, frikik, şut gibi terimler çoğu dilde kullanılmaktadır.

Sporun bütün dallarında olduğu gibi futbol da dinamik bir eylem olduğu için terimlerde eylemler ön plana çıkmaktadır. Birleşik eylemlerle kurulan terimlerin fazlalığından bu kaniya varmaktayız. Tek başına yalın durumdaki terimlerin çoğunluğu yabancı kökenlidir. Sadece yalın durumda bulunan sözcüklerden Türkçe olan dört adet -ki bunlardan birisi tartışmalı- terim vardır. Futbolun uluslararası olması bunun doğal bir sonucudur. Köken olarak Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Arapça kökenli terimler vardır.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. vd. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. H. vd. (2015). *Yayıncılık ve Medya Sözlüğü*. Ankara: Mattek Yayıncılık.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Prethirteenth-century Turkish*, Oxford:Oxford University Press.
- Dilaçar, A. (1957). “Terim Nedir” *Türk Dili* IV. C.64. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, E, M Ö, (2012). *Türkçe Cümle Bilgisi- Açık Öğretim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, M. (2011). “Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları”, *Bilig*. (58): 71-90.

- Gencan, T. N. (1983). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İzbırak, R. (1949). *Coğrafya Terimleri Üzerine Bazı Düşünceler*, Ankara: Doğu Matbaası.
- Karahan, L. (2010). *Türkçe Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ yayınları.
- Karaman, B. İ. (2017). *Terimbilimi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Koç, N. (1992). *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nişanan, S. (2009). *Sözlerin Soyacağı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Özçelik, S. M. E. (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır.
- Özdemir, E. (1973). *Terim Hazırlama Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2018). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati* (6 cilt). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Zülfikar, H. (2011). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

E- Kaynaklar

<https://www.trthaber.com/haber/yasam/yesil-sahalarin-minik-kahramanlari-ikibucukluklar-353784.html> (24.05.2019) tarihinde erişildi Kaynak: AA

HASAN EREN (2020) EREN TÜRK DİLİNİN ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜ (ETDES) (HAZ. ŞÜKRÜ HALÛK AKALIN), ANKARA: TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI, 848 SF., ISBN: 978 - 975 - 17 - 4616 - 0.

*Prof. Dr. S. Dilek YALÇIN-ÇELİK **

Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (ETDES), Prof. Dr. Hasan Eren'in doğumunun yüzüncü yılı ve sözlüğün ilk baskısının yirminci yıldönümünde Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın tarafından genişleterek ve geliştirilerek yeniden baskıya hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Hasan Eren, *Etimolojik Sözlük* çalışmasına yazdığı ön sözde, 1940 yılında üniversite ikinci sınıf öğrencisi iken hocası Prof. Dr. Gyula Németh'e, Türk Dilinin etimolojik sözlüğünü hazırlama sözü verdiğini söylemekte ve böylece bu sözlüğün yazılma sürecinin başlangıcını dile getirmektedir. Ancak, Eren bu sözünü tam 59 yıl sonra yerine getirebilecektir. Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın, Eren hocadan sonra sözlüğün genişletilmiş yeni baskısını yaparak bir devamlılık sağlamış ve Türk diline hizmet konusunda bayrağı devralmıştır. Akalın, sözlük üzerindeki çalışmalar konusunda, Türk Dil Kurumu başkanlığı sırasında etimolojik sözlük hazırlama işinin sürekli gündeminde olduğunu dile getirmiştir. Aslında Türk dilinin etimolojik sözlüğünü hazırlama konusu bu kişisel istekler dışında ve üstünde bir gerekliliktir çünkü Atatürk'ün bu konuda bir isteği bulunmaktadır. Bu isteğin yerine gelmesi süreci, çalışmanın sunuş kısmında Akalın tarafından tek tek dile getirilir. Kurumun etimolojik sözlük çıkartmak için yaptığı girişimler, ortaya konulan projeler, Türkiye gerçekleri, yaşamlar, ölümler, yapılan çalışmalar birer birer kaydedilir. Dolayısıyla çalışmanın sunuş kısmında 1940 yılından 2020 yılına kadar süren 80 yıllık süre içerisinde sözlüğün tarihi anlatılarak sadece dil çalışanlarına değil aynı zamanda tarih ve kültür çalışanlarına da edebiyat sosyolojisi çalışmalarına örnek olabilecek bir örneklem oluşturulmuş ve böylece bir kitabın üretim aşaması belgelenmiştir.

Sözlük, "Sunuş" ve "Önsöz" dışında "Giriş", "Sözlük", "Dizinler" ve "Bibliyografya" bölümlerinden oluşmaktadır.

Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın sözlüğün yeni baskısını hazırlarken önce bu çalışmanın ortaya çıkma sürecini dile getirir. Sunuş kısmına, 2013 yılından başlayarak Tançgillerden alınan evrakın değerlendirilmesi, yeni baskının hazırlanması, ilk baskı ile yeni baskının içeriklerinin neler olduğu, ilk baskıda yer alan 2.891 maddenin 3.738 maddeye nasıl çıktığı, her iki çalışma arasındaki benzerlikler ve farklılıklar not edilir. Akalın, sözlüğün yeni baskısını hazırlarken Türklük bilimi araştırmacıları ile dil bilimciler dışında, dilimizdeki sözcüklerin gelişmelerini ve onlardaki değişimleri merak eden herkesin bu kitaptan yararlanmasını istemiştir. Bu nedenle, Prof. Dr. Hasan Eren'in sözlüğünden ek olarak, ana metne "Kullanım Kılavuzu", "Madde Düzeni", "Kullanılan İşaretler", "Çeviri Yazı Abecesi, İşaretler

* sdilek@hacettepe.edu.tr. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. ORCID: 0000-0002-9366-8194
Gönderim tarihi: 10/04/2021 Kabul tarihi: 21/05/2021

ve Harf Karşılıkları”, “Rumca ve Grekçe Sözcüklerde Kullanılan Yunan Abecesi ve Karşılıkları”, “Kısaltmalar”, “Terimler” ve “Dil ve Diyalekt Adları Kısaltmaları” başlıklı kısımları eklemiştir. Bu bölümler, genel okurun metni kolaylıkla anlayıp okuyabileceği bir düzenlemeyi içermektedir.

Sözlüğün giriş kısmında Prof. Dr. Hasan Eren, etimolojik sözlüğün önemi ve bu tür çalışmaların ülke dil ve kültürlerine katkısını, Macar, Hırvat, Sırp ve Fin sözlüklerinin akıbetlerini ve Türk dillerindeki etimolojik sözlük geleneğini 1877 yılından başlayarak anlatır. Buradaki bilgiler, eşsiz bir birikimi içermekte, Türk dil tarihi ve sözlük bilim çalışmaları için önemli detayları okura yansıtmaktadır. Etimolojik sözlük üzerine Türkiye’deki çalışmalardan söz edildiği gibi Türk dilleri ve lehçeleri üzerine yapılmış çalışmalar da tek tek not edilmiş, kaynaklar, içerik, yöntem bilgisi üzerinde durulmuştur. Prof. Dr. Hasan Eren, bu bilgileri aktardıktan sonra sözlüklerin yazım aşamasında yapılan doğrular ve yanlışları dile getirerek eleştirel bir değerlendirmede de bulunmuştur. Eren hoca, genel bir sergilemede bulunduktan sonra bu kez de kendisinin sözlüğü hazırlama tarzını, burada izlediği yöntemi anlatmış gerektiği yerlerde karşılaştırmalı dilbilim ve sözlükbilim çalışma yöntemine de başvurmuştur.

Çalışmanın ana bölümü, “Sözlük”, “Dizinler” ve “Bibliyografya” kısımlarından oluşmaktadır.

Kitabın temel bölümünü, “Sözlük” kısmı (1-595 sf) oluşturur. Sözlük’te 3.738 madde başının köken açıklaması bulunmaktadır. Burada, genel dilin yanı sıra onlara ilave olarak, ağızlara ait sözcükler, argo, terimler (örneğin denizcilik, çiçek bilim terimleri vd.), teklifsiz konuşmaya ait sözcükler gibi Türk dilinin çeşitli alt alanlarına ait malzemeye yer verilmiştir. Sözlük kısmının madde düzeni içerisinde şöyle bir kurgulama yöntemi uygulanmıştır: Madde başı, sözcüğün tanımı, köken açıklaması, köken açıklamasının kronolojik değerlendirmesi ve farklı görüşler, sözcüğün Türkiye Türkçesi ağızlarındaki biçimleri, Çağdaş Türk yazı dilleri ve ağızlarındaki biçimi, tarihî Türk yazı dillerindeki biçimleri ile maddenin yazılmasında kullanılan diğer kaynaklar yer almaktadır. Bu düzen genele uygulanmakla birlikte sözcüğün yapısına bağlı olarak kısmi değişiklikler içerebilmektedir.

“Dizinler” kısmı bir ön açıklama ile şu alt başlıklardan oluşur. “Varsayımsal Dönemler”, “Tarihsel Türk Yazı Dilleri ve Ağızları”, “Çağdaş Türk Yazı Dilleri ve Ağızları” ve “Diğer Dillerin Dizinleri”. (Liste çok kabarık olduğundan burada diller, lehçeler ve ağızlar listelenememiştir.)

“Dizinler” kısmına, sözlüğün madde başlıklarında yer alan köken açıklamalarında değerlendirilen her sözcük alınmaya çalışılmıştır. Böylece okurun dizin aracılığıyla Türk lehçelerinin ve diğer Türk dillerinin söz varlığındaki öğelerin kökenleri ile ilgili bilgilere daha kolay ulaşabilmesi amaçlanmıştır. Bu bölüm aynı zamanda sözlüğün kapsamı hakkında da okuruna açık bir bilgi vermektedir.

Prof. Dr. Hasan Eren, *Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (ETDES)*’nde ölü ya da yaşayan iki yüz kadar dilden 16.535 sözcüğün tanıklığına başvurmuştur. Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın da sözlüğün geliştirilmiş ve genişletilmiş yeni baskısını hazırlarken, günümüz bilgi ve teknolojisini sözlük biliminin alanına taşımıştır. Dizin verilmeden önce burada okurun sözlüğü alımlamasını kolaylaştıracak bir yöntem izlenmiş ve bir açıklama ile dizinin nasıl oluşturulduğu anlatılmıştır. Dizin öncesindeki ön açıklama kısmında, dizinin nasıl oluşturulduğu, sözlüğün dizin bölümü okunurken dikkat etmesi gereken unsurların neler olduğu, Hasan Eren’in sözlüğü yazarken kullandığı bilimsel tutum ile zaman içerisinde günümüz dil ve sözlükçülük anlayışındaki yeni gelişmeler ve değişmelerin metnin bütünlüğünü ve orijinalini bozmadan nasıl bir sentez yapıya dönüştürüldüğü meseleleri üzerinde durulmuştur.

Sözlüğün “Bibliyografya” kısmında da çalışmanın diğer bölümlerinde olduğu gibi okuru yönlendiren, onu metnin içine dahil eden bir yazma tutumu bulunmaktadır. Burada önce bibliyografyada listelenen dergi ve dizin kısaltmalarına yer verilmiştir. Sonrasında sözlükte kullanılan kaynaklar, “Ansiklopediler, Sözlükler, Kitaplar, Makaleler, Bildiriler” alt başlığında alfabetik sıra ile tek tek kaydedilmiştir.

Prof. Dr. Hasan Eren’in büyük uğraşlar ve çabalar harcıyarak, emek emek çalıştığı ve yılların birikimi ortaya koyduğu çalışması bızce Türk dili ve kültüründeki çok şanslı metinlerden birisi olmuştur. Çünkü sözlüğün bu yeni baskısı da, Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın tarafından kendisi kadar ince ve detaylı bir

çalışma ile tekrar ele alınmış, çalışmanın kapsamı, sözcüklerin açıklama biçimi ve düzeni, yeni bilimsel yayınlarla desteklenmiş ve bu yolla sözlükte modern bilim yöntemleri kullanılmıştır.

Son söz olarak sözlük hakkında Araş. Gör. Mustafa Samet Kumanlı tarafından Bakü’de yayınlanan **Türkologiya** dergisinde (2020, s. 4, sf: 103-105) bir tanıtım yazısı yayınladığı burada dile getirilmelidir.

Kaynakça

KUMANLI, Mustafa Samet (2020), “Hasan Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (ETDES)” (Haz. Şükrü Halûk Akalın), **Türkologiya**, 4: 103-105.